

Helena Kekkonen

”Kuva on liian mustavalkoinen ollakseen tosi”

Tämä lause jää mieleen kun luen Engeströmin artikkelia ”Oppimaan oppimisen edellytykset” (Aikuiskasvatus 2/84). Siinä hän syyttää Freireä mustavalkoajattelusta, mutta esittää oman oppimistoiminnan mallinsa siten, että niputtaa sen vastakohtaksi kaiken aikaisemman, siinä mukana Freiren. Uskon, että jos Engeströmin ei olisi pakko noudattaa tällaista akateemista kriittisyysmallia, hän olisi voinut esitellä lähemmin omaa alkusolumalliaan, johonka koko artikkeli tähtää mutta jossa tämä pääasia jää vain lyhyeksi painossa olevan julkaisun mainokseksi. Hän olisi saattanut havaita, miten lähellä hänenkin ihanteitaan Freiren malli on. Koska freireläisen menetelmän käyttäjänä tunnen vastuuta siitä, millainen kuva tästä menetelmästä suomalaisessa julkaisuudessa muotoutuu, teen muutamia huomautuksia.

Engeströmin käsitys freireläisestä oppimistapahtumasta pelkkänä puhumisena (”tekeminen on korvattu puhumisella”) on erheellinen. Freirelle pelkkä tieto ja sanallinen oppiminen eivät ole mitään, elleivät ne ilmene uusina käytäntöinä. Dialogin ja muun oppimisen kautta oppijat muuttavat toimintaansa — myös dialogi muuttuu ja oppiminen siinä ohessa. Dialogi auttaa oppijoita saavuttamaan ihmisarvonsa ja kadotetun itseluottamuksensa takaisin, rohkaisee heitä käyttämään sanallista ilmaisua — muiden tekojen ohella — omaan elämään vaikuttamisessa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa. Freiren omassa opetustyössä se merkitsi lukuisten ammattiyhdistysten perustamista ja niiden aktiivista toimintaa, mikä johti Freiren vallanpitäjien epäsuosiioon, sitten vankilaan ja lopulta maastakarkoitukseen.

Omassa freireläisessä vankilasovelluksessani oppijat aktivoituivat soveltamaan oppimaansa niillä rajoitetuilla keinoilla, jotka olivat heille mahdollisia. He alkoivat muuttaa toverikunnan toimintaa uusilla ideoilla ja vaatimuksilla. He vaativat parempaa vapaa-ajan ohjelmaa ja oppimismahdollisuuksien lisäämistä kaikille, he laativat ja lähettivät vetoomuskirjelmää vankilan johtajalle, Vankeinhoito-osastolle,

Suomen YK-liittoon, oikeuskanslerille, kansanedustajille jne. He osoittivat asioiden esittämistaitoaan vankilan ulkopuolelle tehdyillä ekskursioilla, keskustelemalla kansanedustajien, aikuiskasvatusopistojen rehtoreiden, opettajien ja opiskelijoiden kanssa. Tavallisille heidänkaltaisille ”vankilakundeille” tällainen toiminta ilman opiskelua ja keskusteluun harjaantumista olisivat olleet täysin mahdottomia. Oppijani sanoivat opiskelun alkaessa, että he ”jäivät kaikkialla toisiksi” — sosiaalivierastojen luukuilla, asianajajien toimistoissa — koska he eivät osaa ilmaista itseään ”sivistyneesti”, koulutettujen ihmisten kielellä. Vasta itseluottamuksen kasvaessa ja esiintymispelon hävitessä he pääsivät suuren askeleen eteenpäin yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien löytämisessä ja rohkeudessa niiden käyttämiseen. Kuvaavaa on, että heistä tuli vartijoiden silmissä ”hankalia” tapauksia. (Itse sain lopulta porttikiellon vankilaan.)

Oppijat harjoittelivat toimintakykyään monin tavoin opiskelun kuluessa, omaan teemaansa pureutuessaan. He lukivat kirjoja, kirjoittivat niistä yhteenvetoja ja analyysejä, katsoivat filmejä ja ottivat niihin kantaa suullisesti ja kirjallisesti, harjoittelivat erilaisten asiapapereiden kirjoittamista jne. Eivätkö nämä ole heidän elämäntilanteessaan juuri sitä ”kulttuurin työvälineiden reaalista omaksumista”, joka Engeströmin mukaan jäisi freireläisen oppimisprosessin ulkopuolelle? Vangin elämäntilanteessa paperisodan käyminen on sellaista ”esineellisen todellisuuden käsittelyä” (Engeströmin ilmaus) — sekä konkreettisesti että kuvannollisesti — jonka oppijat itse kokevat välttämättömäksi.

Engeströmin käsitys freireläisestä dialogista sisäisesti ristiriidattomana ja näennäisesti ”hyvänä” prosessina on outo. Itse asiassa se on kaikkea muuta: mitä vaikein ja vaativin prosessi, johon ”koordinaattori” (Freire ei hyväksy ”opettaja” tai ”ohjaaja” -nimityksiä) osallistuu oppijain kanssa ja joka sisältää elä-

män kaikki ristiriidat — ei vain tiedollisia vaan myös eettisiä jne. Milloin ihmisen kasvu ja ”tiedostaminen” olisivat helppoja? Arvelen, että rationaalisuutta arvostavassa kulttuurisamme on hyväksyttävämpää tuottaa ”tiedollinen ristiriita” ja jatkaa siitä kognitiivisesti kuin olla kokonaisena: persoonana mukana freirelaisessä prosessissa. Kun edellisessä tapauksessa opettaja on suunnitellut kaiken, ohjaa prosessia ja tietää lopputuloksen (vrt. esim. T. Saranevan kirjoitusta ”Orientaatioperustan käyttö opetuksessa”, Aikuiskasvatus 4/83, jossa hän toteaa, että ryhmät ”eivät saaneet orientaatioperustaa täysin valmiina” vaan joutuivat etsimään ja pohtimaan sitä itse; vastaus oli kuitenkin opettajan tiedossa ja muiden piti se ”löytää”), freirelaisessä oppimisprosessissa koordinaattori osallistuu ongelmien muotoilemiseen ja etsii niihin myös oppijana vastauksia. Ilmeisesti tuo ”alkusolumalli”, johon Engeström viittaa, edustaa jo väljempää suhtautumista.

Freiren viisivaiheisessa pedagogisessa menetelmässä on mahdotonta pitäytyä vain tiedolliseen oppimiseen: ihmismieliä kahlehtivien myyttien purkaminen on muutosprosessi, joka ei onnistu ilman emotionaalisen ja esteettisen kokemuksen yhdistämistä rationaaliseen tietoon. Koodien purkaminen, analyysi ja synteesi ovat mahdottomia pelkkänä sanallisena viestintänä, jona Engeström nämä vaiheet näkee. Tietopuoliseen lähestymiseen on liitettävä taide: kuvia (joita Freire on työssään käyttänyt paljon), kaunokirjallisuutta, filmejä, musiikkia, teatteria... Oppimisessaan ihminen on keskellä elämää tunteinensa ja elämyksinensä, ei vain tiedollisesti kokevana. Myös sen aikaansaamat muutokset ovat enemmän kuin kognitiivisia: kyse on yksinkertaisesti maailmankuvan avartumisesta ja ihmisen ”kasvatamisesta”.

Vankilassa tekemääni työtä voidaan nähdäkseni rinnastaa Unescon luku- ja kirjoitustaitokampanjoihin. Brasiiliassa 60-luvulla hienosti suunnitellut ja toteutunut kampanjat epäonnistuivat hyvästä alusta huolimatta: luku- ja kirjoitustaito opittiin joten kuten, mutta ne unohtuivat nopeasti, koska niillä ei ollut yh-

teyttä elävään elämään. Freiren menetelmä sen sijaan onnistui: opittua voitiin käyttää elämään ja yhteiskuntaan. Suomalaisessa vankilassa tapahtui myös oppimista, joka johti ”reaalisen ympäristön hallintaan” sekä paikan päällä että sen ulkopuolella. En usko, että pelkkä tiedollinen opetus olisi pystynyt antamaan heikoimmin koulutetuille, kaikessa epäonnistuneille vankilan asukkaille riittävästi kykyä selvittää karussa todellisuudessa muurin ulkopuolella. Asia on tietenkin aivan toinen, jos opetettavana on ryhmä hyvin toimeentulevia, palkkaa nauttivia, ehkäpä työajallaan opiskelevia, ”asiallisia” aikuisopiskelijoita. ”Reaalilla ympäristöhallinnalla” on heidän elämäntilanteessaan aivan toinen sisältö.

Engeströmin mukaan oppimistoiminnassa on käsitettävä, ”mitkä mekanismit tuottavat pinnallista, mekaanista oppimista ja ulkokoh- taista arvosanojen vuoksi opiskelua — mitkä taas ovat reaaliseen ympäristöhallintaan johtavan oppimisen ituja”. Tämä jos mikään oli vankilan oppijoiden katkerien koulumuistojen pohjalta lähtevän tiedostamisen kohteena.

Väitän siis, että Engeströmin kolmio perinteisestä oppimiskäsitteestä (opettaja — opiskelijat — tiedot, kokemukset) ei kuvaa Freiren ajattelua, vaan toinen kolmio: opiskelijat — tieto, mallit todellisuudesta — yhteiskunnallinen elämäkäytäntö, todellisuus. Kuten edellä olen kuvannut, opettaja on koordinaattorina mukana, yhtenä dialogin osanottajista ja samalla oppijana. Niin naiivilta kuin se kuulostaakin, opin freirelaisessä prosessissa sekä asi- oita että elämää enemmän kuin monien akateemisten oppivuosien tai rehtorintoimen aikana. Monissa maissa joissa pyritään ihmisten aktivoimiseen ja demokraattisten oikeuksien lisäämiseen, käytetään freirelaista lähestymis- tapaa oppimiseen. Suomessa siihen on suhtauduttu välinpitämättömästi. Tämä kertoo jotta- kin hyvin olennaista kulttuuristamme. Emme tarvitse alistettujen pedagogiikkaa. Mielestäni tämä kuitenkin merkitsee erään mahdollisuuden menettämistä opetustyössä. Haluan pitää tätä vielä auki, ja siksi kirjoitan protestoidak- seni Freiren ohittamista virheellisin perustein.